

men nog al-
de vrees, dat
dit probleem
samenleving
n zelf dringt
toelen op, en
i sociale exis-
teuze houding
i anderen, als
i religieus te
wijze kunnen
st en van ons
en tot slaven

e, welke een
verdwijnen en
et sociale ge-
siders groeien
ersmassa zich
rij, welke op
zal de vraag
in arbeid, de
welke met de
gerbonden is,
erwustzijn der

z, dat zij een
proken Chris-
a van den ar-
en het econo-
ele leven der
eestelijke fun-
de geestelijke
sociale exis-

ristentum
om in zijn ge-
nt tot ernstige
onzen tijd de
reden voor
n den arbeid

dige beschou-
zijn vele. De
egeleid of ge-
geestelijk ter-
groei van het
ringen in het
veel andere,
rbeid een zeer
de omgeving,
nel totaal ver-
ouden en ver-
or een gruwe-
n bestaan.

stige leven der
wij zijn nog
ieden. En de
mover den ar-
tijden van de

geer, welke hij
men wij over,
dernen arbeid
de bijzondere
sociale leven,
der omringen,
ortdurend ge-
ng elken dag
t over groote
vermogen be-

ing: Inst. II 10,
verbond wijst,
od verbonden).
woord verbond
„foedus” (ver-

hij Adam ver-
t. II, 10 vooral 7.
25 in één adem

ve beloften ge-
nen Christus,
verschijnen (47:
i Christus Zijn
val van Adam

Calvin omschre-
ee partijen, die
lkander verbon-
09 sq.). Op het
k: mutua fides
a relatio (een
consensus (een
temming) (50:
d mutuel entre

ich onzen God
voor Zijn volk
„petite famille”

Het heeft geen
goedheid Gods
Daarin ligt de
on een oneindi-

schikken: steeds dreigt de werkloosheid, en het verlies van den arbeid belemmert zijn vorming tot een uitnemend geschoolde werkkraft — rechtvaardigen de uitdrukking slavendienst niet. Het gebruik van dat woord vergroot bovendien de moeilijkheden: het laat de menschen, die het hooren, niet meer los, het bijt zich vast in hun ziel en veroorzaakt heftige reacties, het maakt de kloof tusschen den werkmans en zijn werk wijder, het verhindert de genezing van de blindheid tegenover „de wezenlijke dimensie van het arbeidsvraagstuk”. Maar ondanks die bezwaren en andere, meenen we, dat Berdjajew's diagnose, welke aan het begin van dit artikel vermeld werd, de aandacht ten volle verdient. Wat hij zegt over het primaat der maatschappelijke samenleving, is juist: de voornaamste zorg in verschillende landen is de economische organisatie. Hoe belangrijk zij ook moge zijn — aan het welslagen van de vier- of vijfjarige plannen mag niet het gansche menscheleke leven ondergeschikt gemaakt worden; het is een groote zonde om de normen voor goed en kwaad aan het „plan” en zijn uitvoering te ontleenen. De landen, waarin dat geschiedt, maken inderdaad van den arbeid een slavendienst. „Het economisch leven is er voor den mensch, niet de mensch voor het economische leven. Met een beroep op deze grondstelling wendt zich het Christelijke geweten tegen de verandering van den mensch in een stuk goed, in een ding, in een werktuig van den economischen vooruitgang, en in een instrument ter ontvouwing van de economische macht”.

Een der hoofdoorzaken van de verduistering der oogen, waarop tenslotte een totale blindheid voor de „geestelijke dimensie” van den arbeid volgde, is de werking van de leer van den klassenstrijd. Berdjajew erkent dat ook: hij waardeert weliswaar de revolutionaire arbeidersbeweging als een reactie tegen de „kapitalistische wereld”, maar veroordeelt haar tegelijk als een dier „materialistische producten”, welke door den „burgerlijken geest” gevoed worden.

In de marxistische leer is de arbeider immers de vermaterialiseerde arbeidskracht; de waarde van zijn prestaties meet zij naar het aantal goederen, dat hij in een zekeren tijd voortbrengt. De arbeider ontleent volgens haar zijn beteekenis aan zijn waren- en waardescheppend vermogen. Omgekeerd wordt ook de waarde der waren door den tijd bepaald, welke voor hun vervaardiging noodig was.

Het marxisme kent alzoo slechts de vraag naar de kwantiteit van den arbeid; de kwalitatieve verschillen acht zij van secundaire beteekenis of worden zelfs geheel genegeerd. Het protest van Marx tegen het kapitalisme bevat voornamelijk een veroordeeling van de volgens hem bestaande wanverhouding tusschen loon en verrichten arbeid, beide in dezelfde maat — de arbeidstijd — uitgedrukt. In den klassenstrijd, de „drijvende kracht in de historie”, ziet Marx het middel om aan die wanverhouding een einde te maken: de klassenstrijd beoogt de volledige betaling van de verbruikte „materiële energie”, en de complete vergoeding van den „geroofden” tijd; hij wil waarborgen scheppen om den „verderen roof” voor altijd te beletten.

Het spreekt vanzelf dat in dit systeem de geestelijke beteekenis van den arbeid geheel met de maatschappelijke samenvalt. De sociale strijd is louter de strijd voor een nieuwe maatschappij, voor een nieuwe verdeling der waren, voor een

gen afstand bewaren, maar doet afstand van dit recht (26: 242). In plaats van met een edictum (een alle gesprek verder afsnijdend gebod) tot ons te komen, doet Hij zooveel vriendelijker, Hij gaat familiariter (vertrouwelijk) met ons om (38: 690 en 380). Dieu commence par douceur et bonté (God begint met zachtheid en goedheid) (28: 383). Zoo wordt de beschrijving van het verbond een lofzang op Gods goedgunstigheid (27: 321 sq.) vol van de verwondering der liefde (26: 146). En daartegenover: moet de duivel ons niet betooverd hebben, als wij niet bewogen worden ons geheel te Zijner beschikking te stellen? (26: 242).

De glorie van het verbond is Christus. Als God tot Zijn Zoon spreekt, handelt het om onze zaligheid! (36: 84). Niet ten onrechte wordt gezegd, dat het verbond begonnen is in Christus (50: 213). In Hem is het een eeuwig verbond (40: 397). Reeds onder het oude verbond is alle verbondsgenade uit Hem (50: 40). Toen Israël het verbond verbroken had, heeft Christus het hersteld (36: 64). Hij schenkt de kracht des Heiligen Geestes, waardoor wij het verbond houden; anders is het verbond nog tevergeefs (41: 617). Door Zijn bloedstorting heeft God Zijn beloften bekrachtigd (45: 48). In Christus hebben wij vergeving der zonden (55: 113) en nieuw leven (41: 187).

Het voornaamste van het verbond is beloften (36: 402). In Christus geeft God Zichzelf. Calvin spreekt gaarne van de regeling van ons leven, die God door het verbond op Zich neemt, Hij is daarin onze Leider (26: 242; 27: 39, 40; 36: 378 enz.). Dat geeft afzondering van de wereld (44: 445), wij zijn als een nieuwe wereld (28: 516). Buiten het verbond zijn de menschen als wilde dieren, die over bergen en door wouden zwerven (23: 237). Wij veilig als Zijn kudde (29: 723).

Deze belofte wordt echter alleen vervuld aan hen, die Christus als hun Herder aannemen (28: 355). Cal-

nieuwe regeling van de productie en het verbruik; alle ordeningen zijn aan deze doeleinden ondergeschikt. In de marxistische samenleving moet het individu de vrijheid van arbeid, van aanwending van het inkomen, en zooveel andere vrijheden, opgeven, omdat het centrale economische schema dit eischt. De marxist kan verlangen, „dat de menscheleke ziel en het menscheleke leven in naam van de economische ontwikkeling en de economische machtsontvouwing geofferd wordt”.

Daarom wil en kan de klassenstrijd, welke immers alleen de maatschappelijke, dat is de stoffelijke waardeering van den arbeid kent, niet anders dan een strijd om de macht zijn: de overwinning wordt straks met de vestiging van een tyranniek régime, dat zoowel op overwonnenen als overwinnaars zwaar drukken zal, gevierd. Deze strijd — wie hem ook voert: de „bezitter” of de arbeider — treft den mensch in den mensch; hij begeert het geweld en brengt dus geweld voort; hij vervult „de zielen der menschen met nijd, haat en verbittering”, en drijft het „antagonisme der klassen zoo op de spits, dat ons de hoop op een vreedzame vernieuwing der maatschappij niet zelden ontzinkt”.

Is de marxistische wereld nu inderdaad zoo hard, als de analyse van het economisch-monisme ons wil doen gelooven? Deze vraag is herhaaldelijk gesteld; die haar bevestigend beantwoordden moesten dikwijls het verwijt hooren, dat zij een caricatuur van het marxisme in plaats van de werkelijke gedaante stelden. Dit verwijt is echter geheel misplaatst.

De historie van het bolsjewistische Rusland leert ons de marxistische werkelijkheid kennen. Zij bewijst, dat de klassenstrijd de haatgevoelens aanwakert en allerlei vormen van dwang in het leven roept, tot den meest wreeden slavendienst toe. En ook West-Europa ervaart de gevolgen van de marxistische heerschappij.

De actie van het Fransche vakverbond, dat de vrijheid onderdrukken wil, en allen arbeid alleen voor zijn leden opelscht, heeft veler oogen geopend. Niets toont duidelijker de minachting van de „geestelijke dimensie” van den arbeid dan de zinloze stakingen tijdens het socialistische bewind. Wie wind zaait, zal storm oogsten!

De geestdriftige aanhangers van de leer van den klassenstrijd zijn zelfs tot het brengen van het geringste offer niet bereid; de eerbied voor de rechten van anderen is hen volkomen vreemd, de vervulling van hun tijdelijke, stoffelijke eischen gaat hen boven alles; het lijden van de armen, van hun mede-arbeiders, dat zij verzwaren, deert hen niet. En de tegenwerking, welke de Christelijk-sociale beweging in Denemarken van de socialistische overheid ondervindt, die de wetgevende vergadering gebruikt om het werk van de kleine, geloovige groep lam te slaan, is eveneens een uiting van de marxistische machtsbegeerte, die door den klassenstrijd gewekt en gevoed wordt. Van eenige waardeering voor het geestelijk bezit dezer Christenen is geen sprake; zij worden als „bedreigers van het arbeidersbelang” gebrandmerkt en met verlies van hun rechten gestraft.

Berdjajew verwerpt den klassenhaat in den klassenstrijd. Dien strijd zelf wil hij niet afwijzen. Maar wanneer hij van zijn gedeeltelijke aanvaarding een nadere verklaring geeft, blijkt het dat zijn begrip van den klassenstrijd met het marxistische weinig gemeen heeft. Berdjajew bedoelt den strijd

vijn spreekt in dit verband vrijmoedig van voorwaarden: al Zijn beloften zijn konditioneel (26: 532, 534; cf. 524. In 28: 514 met ander accent: Hij neemt ons aan „op voorwaarde”, dat Hij ons zal regeren door Zijn Heiligen Geest). Dit moet echter niet zoo verstaan worden, dat ons geloof het verbond maakt, want het verbond hangt niet af van het geloof van het volk (38: 202), het is zelf gave Gods (51: 165); daarom „essentialis conditio dici non potest”, d.w.z. daarom kan het geen wezenlijke voorwaarde genoemd worden. Toch handhaaft Calvin tot op zekere hoogte te spreken van voorwaarde („quatenus” in 32: 348). Er is geen verbond meer, waar de andere partij ervan afwijkt (40: 391 sq. Dieu est quitte... il n'est plus obligé, 27: 134). Dit is de voorwaarde, waarop Hij zich onzen God maakt, dat wij Hem tot een volk zijn (28: 292). En wanneer zijn wij Zijn volk? Niet als wij het met den mond zeggen, maar als wij gelooven en gehoorzamen (28: 293). Het geloof is de voornaamste dienst, dien God van ons vraagt (52: 227). Calvin legt sterken nadruk op onze roeping — geloof — liefde — en al beweert iemand duizendmaal, dat Hij God liefheeft, zoo wordt dit voor ijdelheid en leugen gehouden, wanneer het geheele leven er niet aan beantwoordt (29: 59; 38: 100 sq.; 25: 29; 41: 135).

In verband hiermee onderscheidt Calvin tusschen tweeërlei kinderen des verbonds. Het geloof maakt scheiding tusschen geestelijke en vleeschelijke zonen (23: 350). Het is niet alles Israël wat Israël genaamd wordt. Op dit punt is Calvin niet optimistisch: een klein gedeelte bewijst zijn geloof (45: 402). Slechts 20 % van hen, die de prediking des woords hooren, nemen het aan (Inst. III 24, 12). Weinigen zijn ware Israëlieten (47: 35). Die volhardten in ongelooft zijn de „degeneres” (42: 578 cf. 48: 299); gedegeneerden, bastaarden. Dezen maken zich schuldig aan verbreking van het verbond. Zij vernietigen het verbond (38: 687 sq.) n.l.

voor de verbetering der sociale positie, tegen de „heerschappij van het kapitaal”, tegen de „uitbuiting van den eenen mensch door den anderen”, het „streven naar een sociale orde, die meer gerechtigheid bevat en menschelijker is dan de tegenwoordige”. Als gewoonlijk overlaadt hij „de Kerk” en „de Christenheid” met felle verwijten, maar tegelijk toont hij daarbij grove onkunde. Ook in de „kerkelijke prediking” is wel het een en het ander veranderd: men mag haar niet, zooals Berdjajew doet, voor de voeten werpen, dat zij het sociale vraagstuk door „barmhartigheid en weldadigheid” oplossen wil; voor de „nieuwe sociale werkelijkheid” is zij niet blind.

De Russische denker wil dat de Christenen de „verbittering van de strijdende partijen veroordeelen”, maar dat zij de „waarheid in den klassenstrijd zullen erkennen”. De veroordeeling van de „bitterheid” beteekent echter de veroordeeling van den klassenstrijd zelf. De Chr. sociale beweging streeft naar sociale gerechtigheid, maar acht, terecht, haar vervulling alleen dan mogelijk, wanneer de gedachten aan den klassenstrijd gebannen worden, en in gehoorzaamheid aan Gods Woord de middelen voor een „sociale vernieuwing” gezocht.

Berdjajew meent dat de mensch slechts kiezen kan tusschen individualisme en socialisme. Deze tegenstelling is, als zoovele andere in den tegenwoordigen tijd, in haar eenzijdigheid valsch. Wie de kapitalistische orde verwerpt, aanvaardt daarmee niet vanzelf de „socialistische”; wie het socialisme veroordeelt, is daarom nog geen kapitalist. Onze dagen zijn aan lichtvaardige slagwoorden rijk — wie denkt hier niet aan het overvloedige geroep, dat de Christelijke regeerders als hartelooze liberalen aanklaagde? De slachtoffers van zulke smaadaacties zijn de sociaal-hulpbehoevenden, welke in den waan gebracht worden, dat de oplossing van het sociale vraagstuk in den grond der zaak zeer eenvoudig is.

Menschen als de Russische denker, die luide om verandering van het sociale leven roepen, stellen gewoonlijk hevig teleur wanneer men van hen concrete aanwijzingen vraagt, omtrent de maatregelen, welke zij noodig achten. Maar al te dikwijls vergeten zij ook, dat bij elken stap voorwaarts groote moeilijkheden overwonnen moeten worden. Het is geen kunst om het einddoel aan te wijzen; het zoeken naar de wegen, welke naar dat doel leiden, eischt echter ontzaglijke inspanning.

Tot die inspanning zal de menschheid niet in staat zijn, wanneer zij gehoor geeft aan de prediking van den klassenstrijd, in welken vorm deze ook tot haar moge komen. De verdeeldheid, die van dat luisteren het gevolg is, verzwakt haar krachten.

We hebben ons met opzet geruimen tijd met het nieuwste werk van Berdjajew bezig gehouden. Het geeft een inzicht in de vraagstukken, die op het oogblik de menschheid beroeren; het leert ons zien hoe diep de mensch van God is gevallen, en welk een ellende deze val veroorzaakt heeft. Moge het aan de belijders van den Christus gegeven worden om ook op sociaal terrein Gods wil te volbrengen.

A

B. t. B.

van den kant des menschen (quoad ipsum abolita erat haec padio, 41: 132). Als bondsbrekers verwerpen zij het verbond, maken het ijdel (38: 690). Dit geschiedt niet door lichte overtredingen, maar door crassa defectio, grove zonde (25: 21). Daaruit wordt hun ongelooft openbaar: niet de eerste overblijfselen van geloof houden zij over, die zich niet toelagen op een rein en heilig leven (55: 448).

Zoolang zij onder het verbond blijven, zijn deze verbondsbrekers hypocrieten (42: 331 sq.: hypocrieten, de valschaards en metneedigen). Calvin onderscheidt in Inst. III 14, 1 tusschen hypocrieten en hen, die als leden der Kerk God verloochenen door hun slecht leven, maar doorgaans rekent hij met deze onderscheiding niet (cf. Inst. IV 1, 7 vooral in de uitgave van 1560). De Kerk bevat slechts: puros Dei cultores... a scelestis vel hypocritis discerni; dat de zuivere vereerders Gods... te onderscheiden zijn van de boezen of geveinsden (31: 259). Zij weten, dat ze met onreinheid vervuld zijn (Inst. III 14, 7) of ze kunnen het weten (31: 254). De hypocriet onderzoekt zichzelf niet (vrijwillige blindheid: 47: 235 cf. 426), erkent zijn zonde niet (23: 29). Met hun „belles mines”, hun „schoon gelaat naar het vleesch”, hun schoonen schijn (26: 287) misbruiken zij Gods beloften (28: 466). Calvin spreekt in dit verband van duivelsche heiligheid! Zij zijn niet onkenbaar. Bij de prediking der profeten noemt Calvin het ongelooft en ongehoorzaam Israël stereotyp: hypocrieten. Toch kunnen ze onder de leden der kerk vermengd blijven: Ie. omdat ze in den wettigen weg niet aan de kaak kunnen gesteld worden en 2e omdat de strengheid der tucht niet altijd zoo wordt toegepast als het wel moest (Inst. IV 1, 7).

Verder hebben wij ons te houden aan het oordeel der liefde (caritatis iudicium) naar hetwelk wij voor leden der kerk zullen houden, die door belijdenis des geloofs,